

השומרונים

כתבה וצילמה: אורטל צבר

טור ארוך של גברים שחומי עור, צעירים, זקנים וטף, עטויים גלימות לבנות, חלקם חובשים תרבושים אדומים ואוחזים מקלות בידיהם, משתרך בלילה חשוך במעלה ההר. רק הירח מאיר את דרכם, והם שרים את שירת הים...

לא, זה לא קטע מסרט הוליוודי, זה קורה פה בארץ ישראל מדי שנה, כשהשומרונים חוגגים בהר גריזים את חג השבועות. בראש התהלוכה צועד הכוהן הגדול, מכוסה טלית לבנה מעל הגלימה הגדולה, ולידו צועד החזן, אף הוא ממשפחת הכוהנים, נושא בידו ספר תורה גדול.

לוח השנה השומרוני מתחיל מכניסת בני ישראל לארץ כנען. אומנם שני הלוחות דומים ובנויים על מחזוריות, אך המחזור היהודי הוא בן 19 שנה, מתוכן שבע שנים מעוברות, ואילו השומרוני בן 32 שנה ומתוכן 11 שנים מעוברות. הבדל זה גורם לכך שבכל שנתיים-שלוש נחגגים החגים על ידי השומרונים 30 יום לאחר חגי היהודים.

בכל אחד מהרגלים עוצרים השומרונים לתפילה בשש נקודות. בכל נקודה הם נושאים תפילה ומקיימים את טקס הנפת ספר התורה על ידי הכהן.

ואלו הן שש הנקודות:

1. מקום 12 האבנים שיהושע בן נון הציב בעת שנכנס לארץ ישראל.
2. מקום מזבח אדם ושת בנו.
3. מקום גבעת עולם - המרכז הרוחני של העולם על פי האמונה השומרונית.
4. מקום "אלהים יראה", שבו היה האייל שנגלה לאברהם בסבך, ואותו הקריב לעולה במקום יצחק בנו.
5. מזבח יצחק - המקום שבו עמד אברהם לעקוד את יצחק.
6. מקום מזבח נח - המזבח שהניח נח אחרי שיצא מהתיבה.

על גבעת עולם מסיימים את העלייה לרגל. בתחנה זו עושים המתפללים שבע הקפות לסיים הטקס.

בימי חג אלה כל הקהילה השומרונית נמצאת בהר גריזים.

השמירה על החג דומה לשמירה על יום השבת - לא נוסעים, לא מבשלים, לא מדליקים אור ולא רואים טלוויזיה. הם אוכלים אוכל קר

את טקס העלייה לרגל להר גריזים הם מקיימים בכל שלושת הרגלים: בפסח, בשבועות ובסוכות.

מי הם השומרונים?

השם שומרונים מקורו בביטוי שומרי התורה. השומרונים הם קבוצה אתנית דתית ייחודית שרואה בעצמה המשך ישיר של בני ישראל. לפי המסורת השומרונית, הם "ישראלים טהורים", חלק מעם ישראל ונושאי מורשתו האמיתית. את הפירוד בינם לבין שאר היהודים הם תולים בחילוקי דעות בדבר "המקום הנבחר" לבניית בית המקדש. לדבריהם, משה רבנו קבע את קדושתו של הר גריזים, לכן בנה יהושע בן נון את המשכן בהר גריזים, באתר על ההר שהם מכנים "גבעת עולם". בהר כיהנו ככהנים גדולים פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן ובניו. המשכן בהר גריזים הוכר על ידי כל שבטי ישראל.

הקהילה השומרונית בישראל מונה כיום 800 נפש. מחציתם מתגוררים בחולון, בשכונה משלהם, ומחציתם בהר גריזים. הם דוברי עברית וערבית, והם מקיימים את התורה ככתבה וכלשוונה. ספר התורה שלהם כתוב בכתב עברי עתיק. במאות הרביעית והחמישית לספירה מנתה אוכלוסיית השומרונים מעל למיליון נפש, אך עד המאה ה-20 שרדו מהם כ-150 נפש בלבד. כדי לשמור על המשכיות העדה קיבלו בני העדה היתר להינשא ללא שומרונים, וכך נישאו גברים רבים מן העדה לנשים לא שומרניות אשר הפכו לשומרניות לאחר הנישואין. לא מוכרים מקרים שבהם נשים שומרניות נשאו גברים שהפכו לשומרונים.

השומרונים מציינים את חג השבועות שבע שבתות ממוחרת השבת הראשונה של חג הפסח, שאותו הם מציינים לפי הלוח שלהם, השונה מלוח השנה שלנו. לוח השנה היהודי מתחיל מבריאת העולם, ואילו

הכול החל כשחברה טובה שלי, שומרנית, הציעה לי לבוא לבקר בהר גריזים בחג השבועות ולחזות בעלייה לרגל. כשסיפרה לי על הטקס היא הראתה לי תמונות שצולמו שם. נכבשתי, והחלטתי להגיע לטקס ולחזות בו במו עיניי.

וכך, לאחר כמה שיחות תיאום עם נציגים מן העדה, עלינו חבורה של צלמים על אוטובוס ממוגן שלקח אותנו באמצע הלילה אל הר גריזים בחג השבועות. הנסיעה ארכה כשעה וחצי, ובחלקה עברנו בכפרים ערביים. הר גריזים נמצא בין חווארה לשכם, ומקום היישוב הקרוב אליו הוא הר ברכה.

התרגשות רבה אפפה אותנו כשנכנסנו ליישוב החשוך, והמתנו בשקט ליד בית הכנסת שאליו הגיעו בזה אחר זה מתפללים עטויי גלימות לבנות ומעליהן טליתות. הם שלו נעליהם מעל רגליהם, ואנחנו אחריהם, וכולנו נכנסו יחפים לחדר התפילה המכוסה שטיח אדום. הם התיישבו על הרצפה והתפללו במשך שעה ארוכה בניגונים המיוחדים להם, ואפשרו לנו לצלם אותם.

ליוונו אותם עם צאתם מבית הכנסת, בשיירה ארוכה אל ההר. עצרנו איתם בכל התחנות, והיינו עימם עד לסיים הטקס. בסוף התפילה הגיעו הנשים לפגוש אותם, כשהן מביאות עימן שתייה חמה בתרמוסים.

התרגשנו מאוד מהאירוע ומהמעמד כולו שנדמה בעינינו קצת כמומעמד הר סיני. וכך זכיתי להכיר מקרוב את העדה המיוחדת הזאת, את אנשיה ואת מנהגיה, והגעתי לשם ולשכונה בחולון שוב ושוב. כששאלתי אותם מה הסיבה לקיום טקס העלייה להר באמצע הלילה, ענו לי שהשומרונים היו עם נרדף מאות בשנים, ועל כן טקסיהם נערכו תמיד בשעות החשכה, שלא לעורר את חמת השכנים. השומרונים שומרים על מנהג זה עד היום.

מאותה סיבה, בחג הסוכות נוהגים השומרונים לבנות את הסוכות בתוך בתיהם.

כמה עובדות מעניינות על השומרונים

האם באמת התחתנו השומרונים בכל השנים עד למאה ה-20 בינם לבין עצמם בלבד? התשובה לשאלה זו אינה פשוטה ואינה חד-משמעית. בתקופות רחוקות וחשוכות, עד שהקהילה בארץ מנתה כ-130 נפש בקירוב, היה ברור כי כדי לשמר את הקהילה מפני הכחדה צריך לאסור על הילדים להתחתן עם בני זוג מחוץ לקהילה. אולם, בשל המחסור הגדול בנשים וכלות פוטנציאליות אפשרו כאמור לגברים בעדה להינשא לנשים יהודיות מחוץ לעדה, ואלה המירו את דתן והפכו לשומרונים. הן חיות כבנות הקהילה השומרנית.

הנוסח השומרני של התורה כולל את החומש בלבד. את שאר ספרי המקרא אין השומרונים רואים כמקודשים. על פי המסורת השומרנית, עזרא הסופר שינה רק חלק מהטקסט המקורי של נוסח חמשת חומשי התורה, ובכך גרם לקיום נוסחים שונים של תורת משה. השומרונים מחזיקים בנוסח התורה העתיק ביותר, כבן 3,650 שנה, אשר נכתב על גבי עור מעובד של בהמה באמצעות תערובת דיו. חוקרים שבדקו את הספר העריכו את גילו בכ-1,600 שנה, ואחרים בכ-2,500 שנה. אולם השומרונים מייחסים אותו לאחד מ-12 הספרים שקיבל כל שבט בכניסה לארץ ישראל לאחר מות משה. הספר העתיק נשמר בבית הכנסת השומרני שבהר גריזים, בארון זכוכית, בתנאי ואקום.

הכוהן הגדול הוא התפקיד החשוב והמכובד ביותר בקהילה השומרנית. אין בחירות לתפקיד הכהן הגדול, שבו מכהן המבוגר ביותר ממשפחת הלוויים. השומרונים מאמינים כי רצף הכהונה הגדולה נשמר מימי אהרון הכהן ועד היום (134 דורות). הסכסוך בין עלי הכהן ועזי בן-חקי עוד לפני בית שני, גרם לעלי הכהן לעזוב בכעס לשילה, כשהבין שלא יירש את הכהונה מאחר שאינו מזרע פנחס בן אלעזר בן אהרן. עזי בן-בקי ירש את הכהונה וכיהן בהר גריזים.

בתפילות ובטקסי הדת הכהן הגדול בקהילה השומרנית לובש גלימה צבעונית ומהודרת ולראשו מצנפת בד. הוא אינו מקצץ את שערות ראשו וזקנו, וחל עליו איסור לשתות יין ושיכר ביום שבת. כמו כן, חל עליו בתורה איסור להינשא לאישה גרושה, אלמנה או נוכרייה (ויקרא פרק כ"א), שכן הכתוב מחמיר עם הכהן הגדול בכל הנוגע לענייני טומאה וקדושה. היות שכן, על פי הכתוב אסור לזרע כהן אשר נמצא בו מום כלשהו (עיוור, אילם, עצם שבורה וכו') לתפקד ככהן גדול. אם הכהן הגדול נפטר, מקבל את תפקידו הבא אחריו לפי הגיל, בשיטת "המלך מות, יחי המלך החדש". לא יכול להיות מצב שבו תפקיד הכהן הגדול לא מאויש.

לשומרונים כתב עת משלהם - א.ב. - חדשות השומרונים - המופיע בארבע שפות: בערבית, שומרנית, אנגלית ועברית מודרנית. החוברת

ואף לא משתמשים בפלטה חשמלית לחימום האוכל. בשבתות וחגים משתדלים השומרונים לבלות בחיק משפחתם, ללכת לבית הכנסת ולנוח כמה שיותר.

המסורת השומרנית רואה בהר גריזים את מקום משכנו של המקדש. במקום שנאמר בספר דברים "מקום אשר יבחר לשכן שמו שם", נאמר בתורה השומרנית "מקום אשר בחר את הר גריזים". המזבח נבנה בידי יהושע על הר גריזים, ולא על הר עיבל (לפי התורה היהודית). על הר גריזים גם נבנה המשכן המקורי שבו שירת פנחס הכהן והיה מקום עלייה לרגל של כל שבטי ישראל, ולא בשילה - שם הוא נבנה לפי האמונה היהודית.

חוקרים רבים, בהם טלמון, שורש, צ'רלסוורת, בן-צבי, קמפינסקי, עמנואל בן-גוריון, נודט, קוגן, וסיירוס גורדון, עמדו על כך שצמד המילים "בהר עיבל" החליף את "הר גריזים" בוויכוח הגדול שבין יהודים לשומרונים בימי בית שני, וכי הנוסח "בהר עיבל" בטקסט המופיע בתורה, המצוי בידי היהודים, אינו אלא זיוף.

חפירות ארכאולוגיות שנערכו במקום בניצוחו של יצחק מגן, החל משנת 1982 ונמשכו כ-22 שנה, מצאו שעל ההר נבנו שני מקדשים: הראשון במאה החמישית לפנה"ס והשני, הגדול יותר, בראשית המאה השנייה לפנה"ס. מסביב למקדש הוקמה עיר גדולה, ששטחה גדול מ-400 דונם, ועל פי ההערכה חיו בה יותר מ-10,000 נפש. בחפירות אף נתגלו 400,000 עצמות של קורבנות של בעלי חיים שהוקרבו: כבשים, עיזים, פרות ותורים. כמו כן התגלו 17,000 מטבעות זהב כסף וברונזה, אלפי כלי חרס, אבן, נחושת, כסף וזהב.

האתר הוכרז גן לאומי, והוא פתוח החל מ-2012 לביקורי הקהל הרחב.

- ① השומרונים מתפללים לאור הזריחה בתחנה.
- ② בכל תחנה עוצרים להתפלל והחזן מניף את ספר התורה.
- ③ ספר התורה השומרני כתוב בעברית עתיקה.
- ④

הוא עורך העיתון "א.ב. - חדשות השומרונים", ראש "מכון א.ב. ללימודי שומרונות", ויושב הראש של "קרן המדליה השומרונית לשלום והשגיי אנוש". הוא רואה את עצמו שגריר של העדה ומפיץ אמונתה בארץ ובעולם.

העדה השומרונית חיה במעין קפסולת זמן משלה. היא עדה מרתקת, קטנה ומיוחדת במינה, השומרת בקנאות על המסורת ועל חיי המשפחה. החינוך הוא אחד הדברים החשובים ביותר לבני העדה, וכיבוד אב ואם הוא מאבני היסוד של חיי הקהילה. אם חפצה נפשכם להפליג בדמיונכם אל תקופת האבות ולהרגיש קצת את משק כנפי ההיסטוריה, סעו לכם להר גריזים לצפות במקום המיוחד הזה. על ההר נמצא גם מוזיאון השומרונים, ובו מידע מעניין על תולדות העדה. [O](#)

(המידע בכתבה מתבסס על שיחות עם בני העדה ועל האתר "שומרונים")

שחר יהושע וגיא יהושע בנו עורכים סוירים מודרכים בשכונת בחולון ובהר גריזים, וכל סיור כזה כולל הרצאה מלווה במצגת על אורח חייה של הקהילה, חגיה ומנהגיה.

ניתן ליצור עימם קשר כדי להצטרף לסיורים אלו בטלפון: 050-8677225.

שונה ממוצע הילדים למשפחה באוכלוסייה הכללית - כשלושה ילדים למשפחה. בדרך כלל הילדים נשלחים לגני ילדים או נשארים עם סבתות שאינן עובדות ומוכנות לשמור על הקטנים.

גירושין נדירים יחסית בקהילה השומרונית. ההליך מתבצע על ידי הוצאת הכתובה ורישום ב"ספר כריתות". על פי הדת השומרונית, רק הכוהן הגדול רשאי לבצע את ההליך, וזאת כדי שתהיה לו הזדמנות לפשר בין הצדדים ולקדם שלום בית.

בשנת 1995 מנו חברי העדה בהר גריזים 300 נפש בלבד, והם לא הוכרו על ידי המדינה כיהודים. למעשה, כולם נשאו תעודת זהות של הרשות הפלסטינית. לאחר מאמצים רבים ופנייה לרשויות הוחל עליהם חוק השבות, והם זכו לבסוף לקבל תעודת זהות ישראלית.

ילדי הר גריזים לומדים עד כיתה ג בהר גריזים, והגדולים יותר עוברים ללמוד בעיר שכם, בבתי ספר ערביים. את השפה העברית הם רוכשים בהר גריזים ממורה שומרוני. באשר לשירותם בצה"ל - אומנם חלה עליהם חובת שירות צבאי, אולם בשל העובדה שהם מתגוררים בסמוך לשכם הם זכאים לקבל פטור מהשירות.

בסיום הטקס הזמין אותנו אחד מבכירי העדה - בנימים צדקה - להתארח בביתו שבהר ולשמוע קצת הסברים על העדה. בנימים צדקה

הראשונה יצאה בשנת 1969, והעורכים הם האחים בנימים ויפת בני רצון צדקה. כתב העת עוסק בענייני היום, ובכתבות ומחקרים על העדה. בנוסף, הוא מדווח על ילדים שנולדו, חגים ונושאים אחרים המעסיקים את בני העדה.

השומרונים - בעיקר אלו המתגוררים בחולון - משרתים בצה"ל כמו כל ישראלי אחר, וחלקם אף הגיעו לעמדות מפתח בצבא ובחיים האזרחיים. הם דוברי עברית על בוריה, וחלק נכבד מהם אקדמאים.

מעמדה של האישה השומרונית במשפחה ובקהילה איתן, ויש לה זכויות בהחלטות הקשורות לעתידה ומסלול חייה, ועתיד משפחתה. לא קיימות כמעט הגבלות דתיות על חיי היומיום של האישה השומרונית. יש לה חופש תנועה ואין הגבלות על הלבוש שלה, ולא קיימת הפרדה בין נשים לגברים, לא בבית הכנסת ולא באירועים למיניהם. הנערה השומרונית חופשייה להחליט עם מי ברצונה להתחתן ומתי, וכמו בכל העולם גם בקרב בנות הקהילה השומרונית עולה אט אט גיל הנישואין והן אינן ממהרות להתחתן ולהקים משפחות.

חובות האישה השומרונית מסתכמות בשמירת השבת והחגים, שמירת חובות נידה וטוהרה ושאר ציוויי התורה שמקבילים לאלה של היהודים, כגון כשרות. רוב הנשים השומרוניות עובדות ואינן נשארות בבית עם הילדים, לכן גם מספר הילדים הממוצע למשפחה שומרונית אינו

- ① נשות השומרונים מגיעות בסיום הטקס.
- ② ילדי השומרונים בלבוש מסורתי.

